felsefelogos

eğitim felsefesi

müslim akdemir • ütopyalarda ideal toplum oluşturma aracı olarak eğitim
werner jaeger • tarihteki platon portresi: platoncu paideai ideali ve tarihteki etkisi
hüseyin gazi topdemir • fârâbi'nin eğitim felsefesi
mustafa yıldırım • john locke'un eğitim felsefesi
lokman çilingir • kant'ta ahlak ve eğitim
mirosław woźnica • edifikasyon olarak eğitim: richard rorty'nin neo-pragmatist eğitim felsefesi
h. haluk erdem • edgar morin düşüncesinde eğitim

79
2022/2

felsefelogos

Yıl 26 Sayı 79
fesatoder yayınları
İstanbul
ISSN: 1309-9175
e-mail: felsefelogos@gmail.com
www.felsefelogos.com & www.fesatoder.com
Sertifika No: 64564
Genel Yayın Yönetmeni: Prof. Dr. Sinan Özbek
Fesatoder Adına İmtiyaz Sahibi: Doç. Dr. Sema Ülper Oktar
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Doç. Dr. Fehmi Ünsalan
Yabancı Dil Editörü: Prof. Dr. Metin Toprak

Yayın Kurulu
Doç. Dr. Muharrem Açıkgöz (Gaziantep Üniversitesi), Adnan Akan (Kocaeli Üniversitesi), Dr. Seval Bulutoğlu, Doç. Dr. Tufan Çötok (Sakarya Üniversitesi), Dr. Engin Delice, Dr. Taşkın Erol (Sakarya Üniversitesi), Thomas Geisen, Doç. Dr. Ferda Keskin (Bilgi Üniversitesi), Prof. Dr. Sinan Özbek (Kocaeli Üniversitesi), Dr. Kaan Özkan, Prof. Dr. Peter Thomas (Brunel University), Doç. Dr. Sema Ülper Oktar (Kocaeli Üniversitesi), Doç. Dr. Fehmi Ünsalan (Kocaeli Üniversitesi)

Danışma Kurulu
Prof. Dr. Nevzat Can (Atatürk Üniversitesi), Prof. Dr. Betül Çotuksöken (Maltepe Üniversitesi), Prof. Dr. Alex Demirovic (Johann Wolfgang Goethe Universität), Prof. Dr. Frigga Haug (Freie Universität), Prof. Dr. Wolfgang Fritz Haug (Freie Universität), Prof. Dr. Onur Bilge Kula (Hacettepe Üniversitesi), Prof. Dr. Beno Kuryel (Ege Üniversitesi), Prof. Dr. Michael Löwy (Centre National de la Recherche Scientifique), Prof. Dr. Metin Toprak (Kocaeli Üniversitesi)

Sayı Editörü: Doç. Dr. Kemal Bakır (Erzurum Teknik Üniversitesi)
Kapak Resmi: Iwan Puni: Stilleben, Relief Mit Hammer, 1915/21

Baskı Öncesi Hazırlık: Ertan Aslan
Akademi Matbaa
Davutpaşa Cad. Güven İş Merkezi
D Blok 114
Topkapı/İstanbul
Sertifika No: 47610

felsefelogos hakemli bir dergidir.
EBSCOhost ve *The Philosopher's Index* tarafından listelenmektedir.
felsefelogos'ta yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.
Gönderilen yazıların yayımlanma kararı hakem raporlarına bağlıdır.
Gönderilen yazılar iade edilmez. felsefelogos ile yazarlar arasındaki iletişim internet üzerinden e-mail yoluyla gerçekleşir.

felsefelogos

Yıl 26 Sayı 79
fesatoder yayınları
İstanbul
ISSN: 1309-9175
e-mail: felsefelogos@gmail.com
www.felsefelogos.com & www.fesatoder.com
Certificate No: 64564
Chief Editor: Prof. Dr. Sinan Özbek
Concession Holder: Assoc. Prof. Dr. Sema Ülper Oktar
Managing Editor: Assoc. Prof. Dr. Fehmi Ünsalan
Foreign Language Editor: Prof. Dr. Metin Toprak

Editorial Board

Assoc. Prof. Dr. Muharrem Açıkgöz (Gaziantep University), Res. Ast. Adnan Akan (Kocaeli University), Dr. Seval Bulutoğlu, Assoc. Prof. Dr. Tufan Çötok (Sakarya University), Dr. Engin Delice, Dr. Taşkın Erol (Sakarya University), Prof. Dr. Thomas Geisen (Fachhochschule Nordwestschweiz), Assoc. Prof. Dr. Ferda Keskin (Bilgi University), Prof. Dr. Sinan Özbek (Kocaeli University), Dr. Kaan Özkan, Prof. Dr. Peter Thomas (Brunel University), Assoc. Prof. Dr. Sema Ülper Oktar (Kocaeli University), Assoc. Prof. Dr. Fehmi Ünsalan (Kocaeli University)

Advisory Board

Prof. Dr. Nevzat Can (Atatürk University), Prof. Dr. Betül Çotuksöken (Maltepe University), Prof. Dr. Alex Demirovic (Johann Wolfgang Goethe Universität), Prof. Dr. Frigga Haug (Freie Universität), Prof. Dr. Wolfgang Fritz Haug (Freie Universität), Prof. Dr. Onur Bilge Kula (Hacettepe University), Prof. Dr. Beno Kuryel (Ege University), Prof. Dr. Michael Löwy (Centre National de la Recherche Scientifique), Prof. Dr. Metin Toprak (Kocaeli University)

Editor: Assoc. Prof. Dr. Kemal Bakır (Erzurum Technical University)
Cover Image: Iwan Puni: Stilleben, Relief Mit Hammer, 1915/21

Layout: Ertan Aslan
Akademi Matbaa
Davutpaşa Cad. Güven İş Merkezi
D Blok 114
Topkapı/İstanbul
Certificate No: 47610

felsefelogos
is a refereed journal listed by EBSCOhost & The Philosopher's Index. Any legal, economic and ethical responsibility that may arise from the articles sent to felsefelogos belongs to the author(s).
Even if the article in question has been published, the journal does not accept any liability.
Papers accepted for publishing by double-blind peer-review process.
Articles submitted for evaluation do not handed back to authors.
The interaction between felsefelogos and the authors takes place via mail.

İçindekiler

Sunu

Elif Akgün Kaya • Sokrates'in eğitim felsefesi™ **11**
Werner Jaeger • Tarihteki platon portresi: platoncu paideia ideali ve tarihteki etkisi **31**
Hüseyin Aydoğdu • Platon: bilgiye, erdeme ve sosyal düzene dayalı eğitim™ **39**
Fatma Eren Akgün • Aristoteles'in eğitim anlayışı™ **59**
Hüseyin Gazi Topdemir • Fârâbi'nin eğitim felsefesi™ **73**
Ahmet Kesgin • İbn Sina düşüncesinde eğitimin yeri™ **85**
Müslim Akdemir • Ütopyalarda ideal toplum oluşturma aracı olarak eğitim™ **103**
Mustafa Yıldırım • John Locke'un eğitim felsefesi™ **115**
Mustafa Günay • Rousseau'nun felsefesinde insan, doğa ve eğitim™ **127**
Lokman Çilingir • Kant'ta ahlak ve eğitim™ **139**
Sebahattin Çevikbaş • Eğitimci olarak nietzsche: bir eğitim karşıtının eğitim anlayışı™**155**
Celal Türer • Deneyimden eğitime: john dewey ve konfüçyanizm arasında köprüler inşa etmek™ **175**
Ferhat Akdemir • Deneyim ve çevre ilişkisi bağlamında john dewey'in eğitim felsefesi™ **193**
Serdar Saygılı • Gelenekten geleceğe insanın yeniden inşasında bertrand russell'ın eğitim felsefesi: pozitivist eğitim ya da bilim eğitimi™ **209**
Mirosław Woźnica • Edifikasyon olarak eğitim: Richard Rorty'nin neo-pragmatist eğitim felsefesi™ **225**
Özgür Taburoğlu • Romantik, klasik ve yavaş eğitim™ **235**
Murat Bahadır • Krishnamurti'nin eğitim düşüncesi: eleştirel bir teori mi? bütünsel bir pratik mi?™ **247**
Emma Goldman • Çocuk ve düşmanları **265**
Zafer Yılmaz • Antonio Gramsci: toplumsal dönüşüm için radikal eğitim™ **271**
Raşit Çelik • Freire ve öğretmen: eleştirel pedagoğun erdemleri üzerine™ **285**
Armağan Öztürk • Bourdieu'nun politik pedagojisi™ **301**
Levent Görüşük • Oakeshott'ın politika teorisinin imkânı olarak liberal eğitim™ **315**
H. Haluk Erdem • Edgar Morin düşüncesinde eğitim™ **331**

Tarihsel Eleştirel Marksizm Sözlüğü • Antik materyalizm

kitap • *eleştiri* **365**

tm: telif makale

Contents

Foreword

Elif Akgün Kaya • Socrates's philosophy of education[ra] **11**
Werner Jaeger • Portrait of plato in history: platonic ideal of paideia and it's effects in history **31**
Hüseyin Aydoğdu • Plato: education based on knowledge, virtue and social order[ra] **39**
Fatma Eren Akgün • Aristotle's understandig of education[ra] **59**
Hüseyin Gazi Topdemir • Al-fârâbi's philosophy of education[ra] **73**
Ahmet Kesgin • The place of education in ibn sinâ thougth[ra] **85**
Müslim Akdemir • Education as a tool to create an ideal society in utopias[ra] **103**
Mustafa Yıldırım • John Locke's philosophy of education[ra] **115**
Mustafa Günay • Human, nature and education in rousseau's philosophy[ra] **127**
Lokman Çilingir • Morality and education in Kant[ra] **139**
Sebahattin Çevikbaş • Nietzsche as an educator: an anti-educationist's view of education[ra] **155**
Celal Türer • From experience to education: building bridges between john dewey and confucianism[ra] **175**
Ferhat Akdemir • The philosophy of education of john dewey in the context of the relationship of experience and Environment[ra] **193**
Serdar Saygılı • Bertrand russell's education philosophy, positivist education or science education in the reconstruction of human from tradition to future[ra] **209**
Mirosław Woźnica • Education as edification: richard rorty's neo-pragmatist philosophy of education[ra] **225**
Özgür Taburoğlu • Romantic, classical and slow education[ra] **235**
Murat Bahadır • Krishnamurti's educational thought: a critical theory? a holistic practice?[ra] **247**
Emma Goldman • The child and it's enemies **265**
Zafer Yılmaz • Antonio gramsci: radical education for social transformation[ra] **271**
Raşit Çelik • Freire and the teacher: on the virtues of a critical pedagogue[ra] **285**
Armağan Öztürk • Bourdieu's political pedagogy[ra] **301**
Levent Görüşük • Liberal education as the possibility of oakeshott's theory of politics[ra] **315**
H. Haluk Erdem • Education in the thought of edgar morin[ra] **331**

Historical Critical Marxism Lexicon • Ancient Materialism

book • *review* **365**

ra: research article

Sunu

Eğitim, felsefenin tarihi boyunca konusu olmuştur. Bu; sadece Batı felsefesi açısından değil, felsefe denecek düşünce tutamaklarının ortaya çıktığı her yerde geçerli. Şüphesiz eğitimin felsefenin ilk gününden beri konu olması, insanın toplumsal bir varlık oluşuyla ilgili. Böyle olduğu için de eğitim, içinde yaşanılan toplumla bağlantılı olarak tartışılmak durumunda. Bu durumda da eğitim felsefesi ile toplum felsefesi kesişir. Bu kesişme noktasında da ideoloji tartışması devreye girer.

Eğitim, felsefe akımları içinde yoğun tartışmaların yaşandığı bir konu. Aynı zamanda eğitim; sadece felsefenin konusu olmayıp, inanç gruplarının, siyasetin bir konusu da olduğundan yoğun tartışmalara alan oluyor. Böyle olduğu için de felsefenin tarihinde kapanmış bir tartışma değil. Toplumların, endüstrinin, tekniğin vb. değişimiyle eğitim felsefesi de yeni görüşlerle zenginleşiyor.

Bu canlı felsefe disiplininde, başvuru kaynağı olması için bir dergi tasarladık. Tarihsel sıraya özen göstererek filozofların eğitim anlayışlarını ele aldık. Bu sayımızın elden geldiğince noksansız hazırlamaya uğraştık. Bunun için çok kıymetli yirmi üç meslektaşımız makaleleriyle dergimizin hazırlanmasına katkı sundu.

*

Özellikle telif kitapların tanıtım ve eleştirisini felsefe yayıncılığının önemli bir parçası olarak görüyoruz. Bu konudaki çabamız karşılığını bulmaya başladı. Dergimizin kitap tanıtım, eleştiri sayfaları zenginleşiyor. Bu çabamıza hem değindirmeye alınacak kitapları bildirerek hem de kitap eleştirisi yazılarınızla katılabilirsiniz…

Felsefelogos'un eğitim felsefesi başlıklı dosyasını Doç. Dr. Kemal Bakır hazırladı. Kendisine titiz ve yoğun emeği için teşekkür ediyorum…

S.Ö.

felsefelogos, 79 (2022/2), Saygılı, 209-223

Gelenekten geleceğe insanın yeniden inşasında Bertrand Russell'ın eğitim felsefesi: pozitivist eğitim ya da bilim eğitimi[1]

Serdar Saygılı[2*]

Gelenekten Geleceğe İnsanın Yeniden İnşasında Bertrand Russell'ın Eğitim Felsefesi: Pozitivist Eğitim ya da Bilim Eğitimi

Öz: Bertrand Russell, yirminci yüzyıl felsefesinin önde gelen düşünürlerinden birisidir. Hem bir filozof hem de bir bilim insanı kimliği ile yaşadığı çağa ve ötesine etki etmiştir. Başta mantık, matematik ve felsefe alanında yaptığı çalışmalarla çağdaşları üzerinde etkiler bırakmıştır. Farklı toplumlarda farklı biçimlerde ortaya çıkan geleneksel eğitim-öğretim sistemine ciddi eleştiriler yöneltmiştir. Geleneksel eğitim-öğretim modelinin temelinde itaatkâr insan ve toplum arzusu olduğunu düşünmüştür. Geleneksel eğitim-öğretimin felaketle neticelenen bir süreç olduğunu ileri sürmüştür. Geleneksel eğitim-öğretimin panzehrinin bilimsel düşünce, bilimsel bilgi ve bilimsel eğitim-öğretim olduğunu savunmuştur. Ona göre, bilimsel eğitim modeliyle bireyin rasyonel düşünmesi, dünyaya ilişkin doğru bilgiler edinmesi ve eleştirel bir bakış açısı kazanması mümkündür. Bu kazanım insanlığın güvenliği, geleceği ve refahı açısından önem taşımaktadır. Dolayısıyla bu çalışmanın amacı, Russell'ın eğitim-öğretim üzerine geliştirdiği düşüncelerini farklı açılardan tartışmaya çalışmaktır.

Anahtar Kelimeler: Bertrand Russell, İnsan, Eğitim, Geleneksel Eğitim, Bilim Eğitimi

Bertrand Russell's Education Philosophy, Positivist Education or Science Education in The Reconstruction of Human from Tradition to Future

Abstract: Bertrand Russell is one of the leading thinkers of the 20th century philosophy. He has influence both the age and beyond, as a philosopher and a scientist. In the beginning, he has left an impact on his contemporary, through his studies in logic, mathematics and philosophy. He has made serious criticism of the traditional education system, which emerged in different forms in different societies. He thought that the traditional education model was based on the desire for obedient people and society. He argued that traditional education was a disastrous process. He argued that the antidote to traditional education is scientific thought, scientific knowledge and scientific education. According to him, it is possible to obtain correct information about the world, to think rationally and to gain a critical perspective with the scientific education model. This achievement is of vital importance for the security and future of humanity. Therefore, the aim of this study is to try to discuss Russell's thoughts on education from different perspectives.

Keywords: Bertrand Russell, Human, Education, Traditional Education, Science Education

---

1 Telif Makale - Geliş Tarihi: 20.06.2022 | Kabul Tarihi: 18.07.2022

2 * Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü, TR, ORCID: 0000-0003-1986-6448, e-posta: serdarsaygili@erciyes.edu.tr

> "Çocukların yaşamına suçluluk, utanç ve korku girmemelidir. Çocuk mutlu, neşeli olmalı ve içinden geldiğince hareket etmelidir. Kendi içgüdüleri onda dehşet uyandırmamalı, doğal gerçeklikleri araştırmaktan kaçınmamalıdır. İçgüdüsel yaşamının tümünü karanlıklar içine gizlememelidir. Tüm çabalarına karşın üstesinden gelemediği bilinçdışı tepilerini derinlere gömmemelidir. Eğer çocukların büyüdüklerinde onurlu, korkularından kurtulmuş, eylemci ve düşüncede hoşgörülü kişiler olmaları isteniyorsa onları eğitmeye erken yaşlarda başlamalıyız" (Russell, 1929: 278).
>
> "Bilim yardımıyla dünya nüfusunun tümünü ileri düzeyde olmasa dahi büyük acıları belirli ölçüde azaltacak biçimde beslemek ve barındırmak mümkündür. Hastalıklarla mücadele edilebilir ve hastalık durumu en aza indirilebilir. Nüfus artışı besin üretim yöntemlerindeki gelişmeyi aşmayacak biçimde önlenebilir. Zulmü, baskıyı ve savaşı peşinde getiren korkunç olaylar önemini yitirecek ölçüde azaltılabilir. Bütün bunlar insan yaşamı için öyle değerlidir ki, bunu gerçekleştirecek etkili eğitim sistemine karşı çıkamayız. Böyle bir eğitimin en temel öğesi bilim olacaktır" (Russell, 1923: 24-25).

GİRİŞ

Aristokratik bir ailede dünyaya gelen Bertrand Russell (1872-1970) (Delacampagne 2010: 33), çağdaş felsefi düşüncenin belirleyici filozoflarından birisi olarak kabul görmüştür. Yirminci yüzyılın önemli mantık ve matematikçilerinden olan Russell, analitik felsefenin kuruluşuna öncülük etmiştir (Droit, 2013: 57-58). Mantık, matematik ve felsefe alanlarındaki çalışmalarıyla bilimden felsefeye, ahlâktan siyasete, mistisizmden mantığa geniş bir yelpazede eserler meydana getirmiştir. Yaşamının ilerleyen yıllarında toplumsal ve siyasal sorunları önceleyen Russell (Russell, 1996: 2), toplumsal ve siyasal kampanyalara öncülük etmiştir. Başta her türlü irrasyonel düşünceye karşı ciddi bir mücadele vermiş aynı zamanda savaş, savaş tehdidi, nükleer silahlanma karşıtı eylemlerde rol almış ve (Russell, 2014: 2). Antiemperyalist duruşuyla (Russell 2016: 4) döneminin iki büyük süper gücü ABD ve Sovyetler Birliği'nin sosyo-politik yaklaşımlarına karşı eleştirel söylemler ve eylemleri nedeniyle hapis cezasına çarptırılmıştır (Palmer, 2005: 319). Birinci Dünya Savaşı yıllarında barış taraftarlığı, İkinci Dünya Savaşı yıllarında Nazi karşıtlığıyla bir barışsever ve insan hakları savunucusu olarak yaşamının son yıllarına kadar çalışmıştır. Bununla birlikte bilim insanı ve filozof kimliğiyle birey, toplum, ahlâk, eğitim gibi konularda kaleme aldığı eserleri (Russell, 2014: 9) ve yarım asırlık döneme yayılan mücadeleci yaşamı kendisine 1950 yılında *'Nobel Edebiyat Ödülü*'nü kazandırmıştır (Delacampagne, 2010: 47). Görüldüğü üzere yirminci yüzyıl İngiltere'sinde etkili olmuş ve ünü tüm dünyaya yayılmış bir düşünür olan Russell, önemli bir filozof ve eylem insanıdır. Yaşamı boyunca siyasi ve toplumsal meselelerde rol almaktan geri duramadığı için kamuoyu onu bir düşünce

yayıcısı, aydınlatıcısı ve toplum eleştiricisi olarak tanımıştır (Çelik, 2021: 23).

RUSSELL FELSEFESİNE GENEL BİR BAKIŞ

Russell, hem yaşadığı döneme hem de yaşadığı dönemin ötesine uzanan özgün düşünceleri ile başta felsefe ve bilim olmak üzere birey, toplum, siyaset, din, eğitim gibi konulardaki özgün düşünceleriyle seçkin filozoflardan olmuştur. Onun mantık ve matematik alanındaki öncü çalışmaları *analitik felsefe* olarak adlandırılan felsefi akımın ortaya çıkmasına imkân sağlamıştır (Gutek, 2019: 154). Bu felsefi akım daha sonradan mantıkçı pozitivizm olarak tanınan ve yirminci yüzyıl felsefesine yön veren düşüncenin gelişimine ortam hazırlamıştır (Magee, 1998: 198-199). Russell ve çağdaşlarının çalışmalarıyla ortaya çıkan analitik felsefe terimini (Altınörs, 2001: 5), Anglosakson coğrafyada dil analizine dayanan felsefî araştırmaları betimlemek için kullanılmıştır (Rossi, 2008: 11). Bununla birlikte Russell, kendisini esas olarak Locke, Berkeley, Hume ve Mill gibi filozoflar tarafından temsil edilen İngiliz empirizminin çizgisinde görmüştür. Dış dünya üzerine bütün bilgimizin *-gerek günlük sağduyu bilgisi gerekse bilimsel bilgimiz olsun-* nihai olarak deneyden geldiğini ileri sürmüştür. Onun açısından yapılması gereken bilginin kesinliğinin rasyonel kanıtlaması yapılarak sağlam bir temele oturtmaktır. Russell'ın buradaki temel amacı, dış dünya hakkındaki bilgimize mantıksal temel kazandırmaya çalışarak insan bilgisine kesinlik vermektir. Örneğin, *'İngiliz tahtının varisi saçsızdır'* önermesinde önermenin anlamı açık gibi görünmesine karşın önermenin doğruluğuna olgular üzerinden gidildiğinde önermenin yanlış olduğu görülür. Ancak bu önermede değişiklik yapılarak *'Fransız tahtının varisi saçsızdır'* önermesi kurulduğunda bu önermenin doğruluğu veya yanlışlığı hakkında herhangi bir yargıda bulunmak mümkün değildir. Zira hem Fransız tahtı hem de tahtın varisi yoktur. Yani önermenin gönderimde bulunduğu ne bir kimse ne de bir şey söz konusudur. Şu halde önermenin ne doğru ya da yanlış olduğunu ne de gerçekte neyi kastettiğini söylemek mümkün değildir. Böylece şeyler hakkındaki günlük önermelerin mantıksal çözümlemeye tabi tutulduğunda sorunlu olduğu görülmektedir. Bu durum iki farklı önermenin aynı dilbilgisel yapıya sahip olmasına karşın farklı içerimlere sahip olabileceğini göstermiştir (Magee, 1998: 196-198). Dolayısıyla analitik felsefede bilgi içeriği taşıyormuş gibi kurulan önermeler yapısal açıdan doğru kurulmasına karşın anlamsal açıdan doğru bilgi içeriğine sahip olmadığı görülmektedir.

Mantık ve matematikte dikkat çekici araştırmalar yürüten Russell, matematiksel mantık araştırmalarını sonrasında felsefeye uyarlamıştır. Burada *mantıksal atomculuk* olarak adlandırılan felsefi akımı ortaya koymuştur. Russell, felsefesinin en yalın cümlelerine *atomik önermeler* ismini vermiştir. Bu önermeleri karmaşık cümleler olan *moleküler önermeler*'den ayırmıştır. Russell, moleküler önermelerin ve, veya, ise, ancak ve ancak gibi mantıksal eklemlerle bağlanan atomik önermelerden oluştuğunu belirtmiştir. Ona göre, böyle bir mantıksal yaklaşım felsefi çözümlemenin ilgilendiği pek çok sorunu sadeleştirmek açısından önem taşımaktadır. Russell, atomik önermelerin belirli mantıksal örgüye sahip olduklarını, yalın olmakla birlikte başka önermeden oluşmadıklarını, öznesi durumunda özel adın olması gerektiğini ve onun yüklem veya terim bulundurmasının zorunlu

olduğunu ileri sürmüştür. Bu bakımdan 'Ahmet uzundur' önermesi birinci türden, 'Ahmet Mehmet'in solundadır' önermesi ise ikinci türden atomik önermeye örnektir. Russell, atomik önermedeki terimlerin anlamının bu terimlerin ilişkili olduğu öğelerden oluştuğunu söylemiştir. Bu çerçevede 'Ahmet'in anlamı Ahmet kişisidir, 'uzun'un anlamı uzun olma özelliği ve '-in solunda'nın anlamı ise solunda olma bağıntısıdır (Cevizci, 2002: 894-895). Görüldüğü üzere Russell'ın buluşu *mantıksal atomizm***,** formalist açıdan çözümlemenin ilk ve tipik örneklerinden birisini oluşturmaktadır. Dilin mantığından hareketle hem dilin kendi yapısına hem de dış dünyanın ne anlam ifade ettiğine ışık tutulmuş olmaktadır. Bu bakımdan dilin kurucu öğelerinden hareketle dilin mantıksal yapısını kavrayarak dil-dışı dünyayı açıklamak mümkündür. Bu şekilde dilin öğelerine başvurarak dış dünya açıklandığında doğal ve doğru bilgi içeriğine ulaşılmaktadır (Çelik, 2021: 31). Dolayısıyla mantıksal atomculuk, günlük dilde karşılaştığımız bulanık ve belirsiz içerimlere sahip ifadelere sınır çekerek önermenin anlamını ya da anlamsızlığını ortaya çıkarmaktadır.

EĞİTİM ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Mantık, matematik ve felsefe alanındaki çalışmalarıyla yaşadığı dönemin düşünce dünyasında çığır açan Russell, aynı zamanda başta savaş, savaş tehdidi, silahlanma, insanlığın geleceği gibi konulardaki aktivist kimliğiyle toplumsal sorunlarla ilgilenmiştir. İnsanlığın sorunlarının üstesinden gelinerek daha güvenli bir toplum ve dünya inşa edilmesinde başat faktörün eğitim olduğunu düşünmüştür. Herkes için iyi bir gelecek yaratmanın anahtarının eğitim olduğunu savunmuştur (Russell, 2014: 7-9). Eğitim üzerine birçok eser kaleme alan Russell'ın eğitim alanına katkısı mantık, matematik ya da felsefe alanına katkısı kadar devrimci olmasa da eğitim üzerinde ki görüşlerinin etkisi günümüze kadar devam etmiştir. Genel olarak Russell'ın eğitim felsefesi yerleşik kabuller üzerine inşa edilmiş statik bilgi birikiminin temel alındığı eğitim sistemini değil, bilimsel sorgulama yöntemleri üzerinden ilerleyen dinamik bilgi kazanımının temel alındığı eğitim sistemini esas almaktadır. Bu bakımdan onun eğitim felsefesinde görüşler dogmatik yargılardan uzak olarak bilimsel gözlem ve çıkarımlar esas alınarak oluşturulmuştur. Zira bilimsel temel üzerinde ilerleyen pozitivist eğitim paradigması bireyin potansiyelinin açığa çıkarılması, eleştirel düşünmenin sağlanması, dogmatik kabullerden uzaklaşılması ve demokratik değerlerin benimsemesi açısından önem taşımaktadır. Bu yüzden Russell, eğitim üzerinden bireye sansür, baskı ve denetim uygulayarak zihinsel gelişime zarar veren her tür uygulamayı şiddetle reddetmiştir. Buradan anlaşılacağı üzere Russell'ın pozitivist eğitim felsefesi, bireyin gelişmesi ve doğru bilgi içeriğine ulaşmasını için eğitimde temel alınması gereken değerleri vurgulamıştır (Russell, 2004: 65-66). Dolayısıyla olan ile olması gereken eğitim-öğretim arasına sınır çizen Russell, insanlığın geleceği, güvenliği ve refahı açısından özgün bir eğitim felsefesi geliştirmiştir.

Russell, eğitim felsefesinde ilk olarak *Eğitim sorunu nerede başladı?, Eğitime neden ihtiyaç duyuldu?, Eğitim Nedir?, Eğitimden ne anlamamız gerekir?, Eğitimi önemi nedir?, Eğitime neden değer verilmelidir?, Eğitimin ereği nedir?, Eğitimdeki amacımız ne olmalıdır?* gibi sorular çerçevesinde eğitim meselesini çözümlemeye çalışmıştır. Antik dönemden

günümüze kadar geçen süreçte eğitimin toplumsal mesele olarak görülmesi ve devletlerin eğitim ile ilgilenmeye başlaması eski değildir. Antikçağda ve erken ortaçağda eğitim meselesi gündelik yaşamın merkezinde yer alan yaşamsal bir konu olmamakla birlikte eğitim yalnızca kilisenin sorumluluk alanında kabul edilmiştir. Ortaçağın sonlarına doğru Rönesans dönemiyle birlikte eğitimin yalnızca kilisenin hegemonyasında sürdürülen etkinlik olmaması gerektiği düşüncesi ortaya çıkmıştır. Başta Fransa olmak üzere Almanya ve İngiltere gibi Avrupa ülkelerinde kilise karşısında ortaöğretim ve üniversite gibi öğretim kurumları devlet denetiminde kurulmaya başlanmıştır. Bu süreç günümüze kadar devam ederek eğitim-öğretim konusunda devlet başat belirleyici faktör olmuştur (Russell, 1928: 185). Burada *Devletin eğitim meselesinde öne çıkma gerekçesi nedir?* biçiminde soru sormak gereklidir. Russell, devletin eğitim konusunda öne çıkma nedeni olarak toplumsal yaşamda eğitimli olmanın istenilir olması, cahil toplumun uygar devlet açısından kabul edilir olmaması ve yeterli eğitim olmadan toplumsal yaşamda demokratik kültürün gelişme imkânı bulunmaması gibi nedenler olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte eğitimli olmanın ticarette üstünlükler sağlaması, gençler arasında suç oranını azaltması, halkı düzen altına almayı kolaylaştırması, kiliseye karşı olanlara alternatif sunması, savaş zamanlarında ulusal gücü canlı tutması, ulusal birlik ruhunu güçlendirmesi, bireyler arasında dayanışmayı arttırması, kişisel duygu ve düşünceler yerine toplumsal duygu ve düşünceleri beslemesi, mevcut otoriteye veya iktidara karşı uysal olmayı teşvik etmesi gibi durumlara imkân sağlamıştır. Buna benzer birçok birincil ve ikincil gerekçeler devletin eğitim alanında ortaya çıkmasına neden olmuştur (Russell, 1928: 186). Dolayısla eğitim bireysel ve toplumsal yaşamda göz ardı edilecek konu olmaması nedeniyle devletin temel meselelerinden birisine dönüşmüştür.

Eğitimin temel bir mesele olması eğitim üzerindeki tartışmaların boyutunu derinleştirmiştir. Bu noktada Russell, *Eğitim Nedir?, Eğitimden ne anlamamız gerekir?* sorusunu tartışmaya başlamıştır. Eğitimi, çocukları ya da gençleri yetiştirmek için özel bilgi isteyen ve uygun ortama ihtiyaç duyan dinamik faaliyet (Russell, 2004b: 94-95), zihinsel alışkanlıklarımızın ve dünyaya bakışımızın biçimlendirilmesi (Russell, 1951: 39), bireyde bilimsel yaklaşımlara ve doğru kararlara götüren mantıksal kazanımların geliştirilmesi (Russell, 2004: 66) biçiminde tanımlamıştır. Russell'ın eğitim üzerine yapmış olduğu tanımlamalardan anlaşılacağı üzere bilim üzerine inşa edilmiş eğitim modelinin bireyin doğru ve çok boyutlu düşünme yetilerini geliştirmesine imkân sağlayacaktır. Böylece insanlar belirli bir inancın, düşüncenin veya ideolojinin sadık müritleri olmadan rasyonel toplum ve gelecek yaratacaktır.

Eğitimin önemi nedir?, Eğitime neden değer verilmelidir? gibi sorularla eğitimin neden değerli olduğunu tartışan Russell, eğitimin tüm toplumlar tarafından tüm çağlar boyunca önemli oluğunu ifade etmiştir (Russell, 1968: 29). Russell açısından her şeyden önce bireysel ve toplumsal gelişimin anahtarı eğitimdir. İyi bir eğitim, toplumun tüm alanlarındaki değişimin ve gelişimin kilit taşı olmakla birlikte insanlığın geleceğinin, güvenliğinin ve refahının teminatı durumundadır (Russell, 1923b: 242). Bu bakımdan gerek bugün gerekse gelecekte insanların ve toplumların iyi yaşam şartlarına sahip

olmalarında temel faktörün eğitim olduğunu düşünen Russell, iyi bir yaşama ulaşmak için eğitime önem verilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Bu hususla ilgili olarak *Neden Hristiyan Değilim* isimli eserinde şunları söylemiştir:

İyi hayata giden kısa yol yoktur. İyi hayatı kurmak için zekâmızı, benliğimizi ve duygudaşlığı geliştirmemiz gerekir. Bu nicelik ifade eden bir şeydir, yavaş yavaş gelişme gerektirir. Erken yaşta başlayacak eğitim ister (Russell, 1996b: 70-73).

Başka bir ifadeyle iyi bir hayat için herkese ortak aile olduğunun, birbirlerini sevmenin sadece ahlaki görev ya da dinsel ödev değil, kendi mutluluğu için rasyonel tercih olduğunu öğretmenin yolu eğitimden geçmektedir (Russell, 1997: 114). Bununla birlikte eğitim, rasyonel düşünce ve davranışların gelişmesine ortam hazırlayarak, batıl inançların azalmasına hatta yok olmasına imkân sağlayacaktır (Russell, 2004b: 100-101). Şu hâlde insanlığın bilgi birikiminin artmasında eğitimin yadsınmaz olduğunu ileri süren Russell, eğitimin önemiyle ilgili olarak şu açıklamayı yapmıştır:

Çocukların yetiştirilmesi uzmanlık bilgisine ve uygun ortama gereksinim duyan özel bir faaliyettir. Bilginin artışı ile çocukla ilgili şeylerin çoğu evden dışarı çıkmaktadır. Artık çocukların evde doğması âdet olmaktan çıkmıştır. Hastalandığı zaman eski zamanlarda çocukların ölümüne yol açan geleneksel bilgiyle tedavi ortadan kalmıştır. Dualar artık anne dizinde değil, pazar okulunda öğrenilmektedir. Dişler, benim gençliğimdeki gibi ip bağlayıp kapıya takılarak çekip çıkarılmamaktadır. Tıp bilgisi çocuğun hayatının bir bölümünü kontrol etmektedir, diğer bölümünü sağlık bilgisi almıştır, ayrıca çocuk psikolojisi de vardır (Russell, 2004b: 94-95).

Russell, eğitimin önemiyle ilgili soruları açıkladıktan sonra *Eğitimin ereği nedir?, Eğitimdeki amacımız ne olmalıdır?* biçimindeki sorularla eğitimin amacı meselesini tartışmaya açmıştır. Eğitimin amacı meselesini geniş bir perspektiften açıklamaya çalışan Russell, öncelikli olarak eğitimin insanlığın farklı dönemlerinde farklı amaçlar çerçevesinde geliştiğini belirtmiştir. Eğitimdeki amacın belirlenmesinde eğitimle bireye kazandırılmak istenilen erdemlerin neler olduğuna ya da nasıl insan yetiştirilmek istendiğine karar verilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu hususla ilgili olarak *Çağımızın Sorunları Üzerine Düşünceler* isimli eserinde şunları söylemiştir:

> (…) Kimi cesarete, kimi bilgiye, kimi de iyiliğe ya da doğruluğa önem verir. Bir adam, Brutus gibi, insanın devlete ödevini aile sevgisinden üstün tutar. Bir başkası, Konfüçyüs gibi, aile sevgisini daha ön plâna alır. Bütün bu görüş farklılıkları eğitim konusunda ayrılıklara neden olur. Eğitimde benimseyeceğimiz yola karar vermeden önce nasıl insan yetiştirmek istediğimizi bilmemiz gereklidir (Russell, 1972: 223).

Görüldüğü üzere eğitimin neyi başarması gerektiğinin eğitimin amacımın belirlenmesinde öncelikli olduğunu düşünen Russell, bunun üzerinde birbirinde farklı görüşler olduğunu belirtmiştir. Şöyle ki eğitilecek insana kazandırılacak bilgi, değer ve davranışların neler olması gerektiği konusunda görüş ayrılıkları söz konusudur (Cihan,

2020: 17). Başka bir ifadeyle eğitimin amacı üzerine bireyi temele alan görüşlerden toplumu temele alan görüşlere kadar farklı yaklaşımların olduğunu ileri sürmüştür. Burada eğitim öncelikli olarak iyi bireyler mi yoksa iyi yurttaşlar mı yetiştirmelidir? (Russell, 1932: 9). Çağlar boyunca eğitimden, öğretim ve iyi davranışlar olarak iki temel erdem beklenmesine karşın, öğretimin içeriği ve iyi davranış anlayışı toplumsal yapıya, kültüre, inanca ve siyasal erke göre farklılıklar göstermektedir. Örneğin Antikçağda eğitimden beklenen Atina yurttaşlarının çocuklarına Tanrılara saygının benimsetilmesi temel amaç olmasına karşın (Russell, 1923: 39), Ortaçağda çocuklara ebeveynlerinin sözlerini dinlemeleri, sosyakültürel yönden kendilerinden üstün olanlara saygı duymaları, rahibin önünde saygı ve korkuyla eğilmeleri, toprak sahibinin buyruğuna karşı çıkmamanın öğretilmesi beklenirdi (Russell, 1932: 56). Aynı şekilde Çin toplumunda eğitimin amacı, ataya saygı ve itaat; Japon toplumunda sahip oldukları bilgiyle kendini devlete adamış yurttaşlar yetiştirmek olmasına karşın (Russell, 1923: 41); Amerika'da ise farklı milletlerden tek bir toplum olmanın nasıl olması gerektiği olmuştur (Russell, 1923b: 194-195).

Eğitimin amacının farklı toplumlarda farklı çağlarda farklı amaçlar çerçevesinde inşa edilmek istenmesine rağmen, eğitimde doğru bilgi her zaman ulaşılmak istenen amaç olmuştur. Modern dünyayı inşa edenin bilgi ya da yararlı bilgi olduğunu düşünen Russell, insanlığın sahip olduğu teknik ve teknolojik tüm kazanımların bilgi sayesinde elde edildiğini ifade etmiştir. Onun açısından insanlığı antik dönemdeki yaşam biçiminden ayıran temel faktör doğru ya da yararlı bilgidir. Oysa günümüz dünyasında henüz hiçbir toplumun yeter derecede doğru ya da yararlı bilgiye sahip olmadığını savunan Russell, eğitimin esas amacının doğru ya da yararlı bilgiye ulaşmak olduğunu belirtmiştir (Russell, 1915: 36). Şu hâlde eğitimden tüm zamanlar için beklenen amaçlardan birisi bireyin ve toplumun nihayetinde doğru veya yararlı bilgiyi elde ederek yaşam koşullarını iyileştirmesidir. Bu bakımdan doğru ya da yararlı bilgi kategorisinde yer almayan irrasyonel bilginin herhangi bir değeri söz konusu değildir. Dolayısıyla eğitimin genel amacı, doğru ya da yararlı bilgi arayışında fikri hür vicdanı hür nesiller yetiştirmek olduğu ifade edilebilir.

GELENEKSEL EĞİTİM VE ELEŞTİRİSİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Herhangi bir toplumda dünyaya gelen çocuğa ezberlenmiş doğrular ya da doğmalar doğrultusunda geleneksel eğitim verilmiştir. Geçmişten gelen düzenin ve imtiyazların değişmemesi için çeşitli kabuller çocuğa benimsetilmiştir. Geleneksel eğitim anlayışına Konfüçyüsçülük, Budizm, Hristiyanlık ve Nasyonal Sosyalist Parti gibi öğretiler, inançlar ve ideolojiler altındaki faaliyetleri göstermek mümkündür (Russell, 1932: 16-17). İnsanlık tarihinde bu tür öğretiler, inançlar ve ideolojiler yeknesak yaşama uygun insanların yetişmesi için geleneksel eğitim faaliyetinde bulunmuşlardır. Geleneksel eğitim, ön kabullerle yaşayan, edilgen, yanlış yapmaktan korkan ve yanlış yapmayı önemli kusur olarak kabul eden, eleştirel düşünme ve sorgulamadan yoksun, otoriteye kayıtsız şartsız itaat ve saygıyı erdem addeden bireylerin yetişmesine ortam hazırlamıştır (Russell, 1923, 113). Başka bir ifadeyle geleneksel eğitim, çocuklara toplumdaki kurumlara saygılı olmalarını, egemen güçleri her ne sebeple olursa olsun eleştirmekten sakınmalarını, başka uluslara kuşku ve

nefretle bakmalarını öğretmektedir (Russell, 1928: 186). Ayrıca geleneksel eğitim öğretim, faaliyeti yasaklar üzerinden sürdürmekle birlikte (Russell, 1929: 274) çocukların zihinsel gelişimine ilkokul çağından itibaren zarar vermektedir (Russell, 1917: 24). Dolayısıyla geleneksel eğitimin olumsuz etkileri yaşam boyunca devam ederek çocuklar üzerinde hem fiziksel hem de zihinsel tahribatlar meydana getirmektedir.

Daha öncede belirtildiği üzere eğitimin iyi yurttaş ve iyi insan yetiştirmeyi amaçladığını düşünen Russell, geleneksel eğitimde her iki amacı gerçekleştirmenin mümkün olmadığını ifade etmiştir. Onun açısından geleneksel eğitimi benimseyen toplumlar iyi insan yetiştirmeden çok iyi yurttaş yetiştirmeye önem vermektedir. Ona göre, bu durum üç temel sorunu beraberinde getirmektedir. Bunlardan ilki, kadın ve erkek fark etmeksizin herkes kendini dünyanın değil, tek bir toplum veya devletin vatandaşı olarak kabul etmektedir. İkinci olarak, her toplum ve devlet kendi yurttaşını ötekilerden daha üstün görme eğilimi geliştirmektedir. Üçüncü olarak, kendi yurttaşını üstün gören toplum ya da devletin faşizmin gibi yıkıcı ideolojilere imkân sağlaması mümkündür. Bu sorunlara daha yakından bakıldığında örneğin, İngiltere'de tüm çocuklara İngiliz İmparatorluğunun büyük ve erdemli olduğu, Hindistan'ı ya da Afrika'yı sömürmediği ve tüm Almanların kötü olduğu öğretilmiştir. Sovyetlerdeki çocuklara komünistlerin erdemli, anarşistlerin kötü ve burjuvaların sapkın olduğu öğretilmekle birlikte sosyalist devrimin Avrupa'ya yayılacağı öğretilmiştir. Japonya'daki çocuklara Mikado'nun Tanrısal olduğu, güneş tanrısından geldiği, Japonya'nın dünyanın diğer bölgelerinden daha önce yaratıldığı ve Japonlara Çinlilerin boyun eğmelerinin gerektiği öğretilmiştir. Benzer örneklerin dünyanın birçok ülkesinde var olduğunu düşünen Russell, geleneksel eğitimin çocukların zihinsel gelişimine ve sağlıklı düşünme yetilerine zarar verdiğini belirtmiştir (Russell, 1923b: 249-251). Bu sebepledir ki, geleneksel eğitimde benzer yurttaşlar yetiştirmek önem taşımaktadır. Zira benzerlikte kişisel yargıyı yok eden, yöneticilere boyun eğmeye ve düşmanlardan nefrete şartlandırılmış topluma doğru eğilim söz konusudur (Russell, 1923b: 260). Bu hususla ilgili olarak Russell, şu değerlendirmede bulunmuştur:

> Değişmez doktrinleri savunanlar, genç zihinlere zamanla zulme dönüşen korku, nefret ve hoşgörüsüzlük tohumlarını ekmekten sorumludur. Tarih bu tarz eğitimin korkunç sonuçlarını gösteren birçok olayla doludur. Hitler'in Almanya'sı buna bir örnektir. Bu eğitim yönteminin başka olumsuz sonuçları da vardır. Örneğin, bilim, birkaç cesur adamın eski iktidar sahiplerinin görüşlerini sorgulayıncaya kadar olduğu yerde saymıştır. 1500 yılından önce kilisenin ya da devletin resmi görüşlerine karşı çıkma cesaretini gösteren herkes susturulmuştur (Russell, 2004: 66).

Öte yandan kişiliği ve düşünce özgürlüğünü öldürmekle insanları her geçen gün daha tekdüze olmaya zorlayan geleneksel eğitim (Russell, 1917: 25), baskının şiddetiyle orantılı olarak geleneklere sıkı sıkıya bağlı, ürkek ve korkak insanlar yetiştirmektedir (Russell, 2004: 76). Bu durumu daha kötüleştiren şey birçok kişinin gerçekten düşünmek istemeyip yalnızca sloganlar ve itaat peşinde olmasıdır. Ezberledikleri dışında soru sormayan ve yanıt

aramayan bu tür insanların yapabildikleri yalnızca iddia ve itaattir. Bu insanlar sınayamaz, kavrayamaz ve ikna edilemezler (Jaspers, 2015: 29). Böylece insanlar kendi kişiliği dışında başka kişi, kurum ya da erk tarafından belirlenen iradesiz şeylere dönüşmektedir. Bu duruma ciddi eleştiriler yönelten Russell, *Marriage and Morals* (Evlilik ve Ahlak) isimli eserinde şöyle bir açıklamada bulunmuştur:

> (…) insanlar ayıların eğitilmesi gibi eğitilmiştir. Herkes dans eden ayıların nasıl eğitildiğini bilmektedir. Ayılar, sıcak zemin üzerine bırakılır. Onlarda ayak parmakları yandığından dans etmek zorunda kalır. Bunlar yapılırken ayılara belirli melodiler çalınır. Bir süre sonra çalınan melodi sıcak zemin olmadan ayıları dans ettirmek için yeterlidir. Çocuklarda böyledir. Çocuklar istenmeyen davranışta bulunduğunda yetişkinler tarafından azarlanır. Sonrasında istenmeyen her davranışı çocuğa azarlamaları hatırlatır. Böylece mutlu insan olma ihtimali tamamen ortadan kaldırılır (Russell, 1929: 278-279).

Geleneksel eğitimle gelişen toplum baskısı başta bireycilik olmak üzere bilim, sanat, edebiyat, tarih gibi uygarlığı yaratan şeyleri engellemektedir (Russell, 1932: 97.) Başka bir ifadeyle geleneksel eğitimde sanat, bilim, dostluk, sevgi ve mutluluk gibi yaşamı değerli yapan şeylerin fazla değeri olmadığını düşünen Russell, bunların düşüncemizde ve kalbimizde duyabileceğimiz özgürlüğü gerektirdiğini ifade etmiştir. Onun açısından günümüz dünyasında okullarımızda bu özgürlüğe önem verilmemektedir. Bu özgürlük kapitalist dünyada maddi amaçların egemenliği sonucu yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Ancak iyi düzen ve yaşam için bunun yerini tutacak başka bir şey olmadığını düşünen Russell, insanların yalnız ekmekle yaşayamayacaklarını anlamadıkça bu özgürlüğün yok olmasına hiçbir şeyin engel olamayacağını belirtmiştir (Russell, 1923b: 264). Bu konuyla ilgili olarak Russell, *Dünya Görüşüm* isimli eserinde şunları söylemiştir:

> Anaokulu biter bitmez kişinin düşüncelerinin üstüne çöken korkunç ağırlığı düşünün. Eğitimi ellerinde tutan makamlar insanın umutlarını, korkularını dışarıdan ayarlayabilir. İnsan, o zaman istenilene uygun olarak umutlanacak ve korkacaktır. Eğitimi büyük ölçüde hükümetin istediği gibi düşünmesini sağlamak üzerine olacaktır. Bilirsiniz ki, bu ise her zaman akla uygun düşmüyor (Russell, 1997: 110-111).

Erken yaşlardan itibaren özgünlüğe ve özgürlüğe zarar veren ve çoğunlukla irrasyonel temelde gelişen geleneksel eğitimin izlerini ortadan kaldırmak oldukça güçtür (Russell, 1929: 278). Bu yüzden geleneksel eğitimden geçenlere yapılacak en ideal şey onlara maruz kaldıkları zararları belirtmek ve çocuklarını benzer zarara maruz kalmamaları için onları uyarmaktır (Russell, 1929: 319). Şu hâlde çocukların diğerlerinin duygu ve düşüncelerine sorgulamadan bağlanmamaları ve kendi kendilerine duyup düşünmeleri için eğitime yön veren paradigmanın değişmesi gereklidir (Russell, 1917: 24). Dolayısıyla günümüz dünyasında çocukların potansiyellerinin ortaya çıkmasına imkân sağlayacak

eğitim modeli olarak pozitivist eğitim ya da bilim eğitimi gereklidir.

POZİTİVİST EĞİTİM YA DA BİLİM EĞİTİMİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Geleneksel eğitimin insan tabiatının özgür gelişimine uygun olmadığını düşünen Russell, erken yaşlardan itibaren bireyin zihinsel ve bedensel gelişimiyle uyumlu özgür eğitim modelinin tasarlanması gerektiğini ileri sürmüştür. Onun açısından özgür eğitim-öğretim, çocukların istedikleri her şeyi istedikleri gibi yapmalarına izin veren eğitim-öğretim değil, bireysel özdenetim içerisinde gerçekleşen eğitim-öğretimdir. Buradaki eğitim-öğretim modelindeki özdenetim bireyin şahsi özgürlüğüne sınır çizmesi değil, diğerlerinin zihinsel ve eylemsel özgürlüğüne bireyin müdahil olmaktan kendini alıkoymasıdır. Bu düşünceyle inşa edilen eğitim-öğretim modeliyle bireyin hem kendi hem de başkalarının kişiliğine, kimliğine ve özgürlüğüne saygı duyması mümkündür. Fakat erdem adına başkalarının duygu ve düşüncelerine müdahil olma ya da karşı çıkma inancıyla yetişen kişilerin bundan kurtulmaları oldukça zordur (Russell, 1929: 319-320). Şu hâlde özgür eğitimin çocukları nazik tavırlardan ve toplumsal yaşamın gerektirdiği uygun davranışlardan yoksun bırakması söz konusu değildir. Özgür eğitimden sonra çoğunlukla hareket etmek geleneksel eğitimin verdiği kompleksler kadar insana zor gelmemektedir (Russell, 1932: 99-100). Dolayısıyla çocukların eğitimde insan tabiatına uygun olmayan geleneksel eğitim modelinden bireyin tabi gelişimini destekleyen özgür eğitim modeline geçilmesi gerekmektedir.

Çocukların eğitim-öğretimin görmesinde devletin teşvik edici rolünün doğru olduğunu düşünen Russell, devletin çocukları tekdüze eğitim-öğretim modeline yönlendirmesinin yanlış olacağını belirtmiştir. Burada devlet erkinin görevi, eğitim-öğretimin gerekliliği hususunda başlayarak sona ermektedir. Şöyle ki, buradaki ideal eğitim-öğretim iktidarın önyargılarına uyumlu olarak değil, bireyin düşünsel ve davranışsal yapısını geliştiren biçimde olmalıdır. Buradan anlaşılacağı üzere, bireysel gelişime uygun ideal eğitim-öğretim bütünüyle kamusal denetimin sınırları içinde kalmış zorlama modele uygun düşmemektedir (Russell 1917: 121-122). Zira eğitim-öğretimde zorlama özgünlüğü ve entelektüel ilgiyi ortadan kaldırmaktadır. Öğrenme isteği doğaldır, fakat çocuklara arzu ettiklerinden veya özümsediklerinden daha fazla bilginin verilmesi doğal isteğe zarar vermektedir. Örneğin yemek yemeleri için zorlanan çocuklar yemeğe, öğrenmeye zorlanan çocuklar bilgiye nefret duygusu kazanmaktadır. Ayrıca çocuklar koştukları, zıpladıkları ya da bağırdıkları gibi doğal olarak düşünmüyor, yalnızca yetişkinleri mutlu etmek için düşünüyorlar. Bu durum doğal meraktan değil, doğruyu bulma çabasından kaynaklanmaktadır. Burada özellikle sanatsal açıdan kendiliğinden doğan yeteneklerin yok edilmesi söz konusudur. Aşırı ölçüde edebiyat, resim ya da müzik öğretilen çocukların hayatın estetik yönüne karşı ilgileri her geçen gün azalmaktadır. Hatta fazla bilgi verildiğinde çocuğun mekanik aygıtlara ilgisi yok olmaktadır. Şu hâlde çocuğun doğal içtepileriyle gelişen özgür eğitim modelinde onların kendiliğinden öğrenme yetileri yok edilmez, çünkü onlar istedikleri için öğrenmektedir (Russell, 1932: 32-33). Bu hususla ilgili olarak Russell, *Education and the Social Order* (Eğitim ve Toplum Düzeni) isimli eserinde şu açıklamada bulunmuştur:

> Eğitimde mümkün olan en büyük özgürlüğün sağlanması güçlü bir görüştür. Başlangıç olarak, özgürlüğün yokluğu yetişkinlerde derin etkiye sahip çatışmaları içerir. (…) Herhangi bir biçimde zorlanan çocuk buna nefretle karşılık verme eğilimindedir. Nefretini özgürce açığa vuramazsa bu nefret içe dönerek bilinçaltına inebilir. Bunun hayat boyunca devam edecek birçok olumsuz etkileri vardır. Nefretin nesnesi olarak babanın yerini devlet, din veya yabancı ulus alabilir. Buna göre, kişi bir anarşist, ateist ya da militarist olmaya yönelebilir. Baskı yapanlara duyulan nefret gelecek kuşaklara aynı şekilde baskı yapma isteğine götürebilir. Ya da iyi toplumsal ve kişisel ilişkileri olanaksız kılan genel huysuzluğa dönüşebilir (Russell, 1932: 32).

Özgür eğitim modelinin önünde birçok engelin olduğunu düşünen Russell, geleneksel toplumda kendine güçlü bir destek bulan başta din gibi bazı öğelerin özgür eğitime engel oluğunu ileri sürmüştür. Onun açısından din olgusu kısmen bilinmeyen şeylerin korkusundan kısmen yaşamdaki güçlüklerle mücadelede destek alınan güç olarak ortaya çıkmıştır. Dinin esasında gücünü korkudan aldığını iddia eden Russell, yaşamdaki bilinmezliklerin artması dinin var olan gücünün her geçen gün artmasına neden olduğunu ileri sürmüştür (Russell, 2004b: 18). Bununla birlikte din, çocukların rasyonel temelde eğitim görmesine engel olarak insanlığın mutluluğunu ve refahını sağlayacak gerçek bilgiye ulaşılmasına tarih boyunca engel olmuştur. Günah-sevap, ödül-ceza gibi kavramlarla irrasyonel düşüncenin gelişimine imkân sağlayan din, bilimsel düşünceyle tarih boyunca çatışma içerisinde olmuştur (Russell, 2004b: 41). Oysa çocukların yaşamında suçluluk, utanç ve korku olmaması gerektiğini düşünen Russell, insanlığın tarih boyunca tutsağı olduğu bu korkudan kurtulmanın yegâne yolunun bilim olduğunu ileri sürmüştür. İnsanlık bilim sayesinde hayatta hayali destekler aramaktan vazgeçerek dünyayı güvenli bir yuva yapacaktır (Russell, 2004b: 18). Russell'ın açıklamalarından anlaşılacağı üzere insanlığın korkuyla şekillenen irrasyonel kabullerden uzaklaşarak yeni bir dünya inşa etmelerinin yolu bilimsel düşünceden geçmektedir. Aksi takdirde irrasyonel kabullerle şekillenen düşünsel ve eylemsel kölelik insanlığın ve dünyanın sonunu getirecektir.

Öte yandan çocuğa doğru bilginin edinilmeye değer olduğunu hissettirmek önemlidir (Russell, 1928: 218). Dünyamızda olması gerekenin irrasyonel doğmalar değil, bilimsel araştırma davranışı olduğunu ileri süren Russell (Russell, 2004b: 165), her tür doğru bilginin kaynağının bilim olması gerektiğini belirtmiştir. Ona göre, bilimsel araştırma süreçlerinden geçmemiş herhangi bir bilgi doğru bilgi değildir (Russell, 1935: 243). Doğru bilginin kanıtlanabilir ya da kanıtlama olasılığı yüksek bilgi olması gereklidir. Kanıtlanamaz ya da kanıtlama olasılığı çok düşük bilginin irrasyonel inançla belirlendiği bilinmelidir (Russell, 1912: 174). Zira doğruluğu veya yanlışlığı belirleyen zihinler değildir, zihinler inançları belirler, ancak herhangi bir inancı doğru ya da yanlış yapan şey onun bağlantıda olduğu olgudur (Russell, 1912: 202-203). Bu sebepledir ki, *Doğru eğitim nasıl bir eğitimdir?* veya *Olması gereken eğitim hangi temeller üzerine inşa edilmelidir?* (Russell, 1910: 19). Russell açısından eleştirel düşünme ve soru sorma özgürlüğünün olduğu ortamda nitelikli eğitim-öğretim gerçekleşebilir. Böyle ortamda öğrenciler doktrinlere,

ideolojilere veya irrasyonel inançlara değil, nesnel kanıtlara inanırlar. İnancın temeli olarak dogmaların yerini kanıtların alması bilimin insanoğluna sunduğu büyük başarılardan biridir. Bu bakımdan eğitim-öğretimde bilimsellikten uzak bir yaklaşım üzerinde ısrar edenlerin baskılarına insanlığın geleceği için boyun eğilmemelidir (Russell, 2004: 66). Çünkü geleneksel eğitim anlayışında öğretilen ahlâk sistemi teorik olarak kabul edilmesine karşın çoğu zaman pratikte uygulama olanağından yoksundur. İnsanlar geleneksel eğitime pratik düzlemde itibar göstermemelerine karşın teorik düzlemde kabul eder tutum takınmaktadır. Bu insanlar klasik eğitime uygun davrandıkları zamanlarda dahi aslında samimi olmayan gayri ahlâki uygunluk göstermektedir. İşte insanları bu türlü sahte duygu, düşünce ve davranışlardan korumanın yolu onlara çocukluk yıllarından itibaren sağlıklı eğitim vermekten geçmektedir (Russell, 1929: 111-112). Yaşadığımız dünyada bu eğitimin hemen herkes için önemli olduğunu düşünen Russell, bu eğitimi pozitivist eğitim ya da bilim eğitimi olarak adlandırmıştır (Russell, 1932: 246-248). Russell, bilim eğitiminin neden önemli olduğu hususunda *On Education: Especially in Early Childhood* (Eğitim Üzerine) isimli eserinde şunları söylemiştir:

> Bilim sayesinde dünya nüfusunu tamamıyla, en iyi düzeyde olmasa dahi, beslemek ve barındırmak mümkündür. Hastalıklarla mücadele edilerek kronik hastalıklar ortadan kaldırılabilir. Nüfus artışı gıda arzındaki gelişmeyi aşmayacak biçimde kontrol edilebilir. İnsanoğlunun bilinçaltını karartarak zulmü, baskıyı ve savaşı getiren korkunç olaylar azaltılabilir. Bütün bunlar insan yaşamı için öyle değerlidir ki, bunu gerçekleştirecek etkili bir eğitime karşı çıkamayız. Böyle bir eğitimin temel öğesi bilim olacaktır. Fizik, fizyoloji ve psikoloji olmadan yeni bir dünya kuramayız. (Russell, 1923: 24-25).

Çocukların modern dünyada istenildiği gibi yetiştirilmesinde bilimin geleneksel eğitime göre, insanlara daha büyük güç verdiğini düşünen Russell, bilim eğitiminin geleneksel eğitim gibi kötüye kullanılabileceğini ifade etmiştir. Onun açısından bilim eğitimiyle daha kötü insanlar, daha kötü toplum ve daha kötü dünya kurulması mümkündür. Bilim eğitimiyle kaynaştırılmış din ya da ideolojilerle çocukların bağnaz veya zalim olmaları söz konudur. Bunun panzehrinin bilimsel düşünceyle kaynaşmış sevgi olduğunu savunan Russell, sevgiden yoksun herhangi bir eğitimin felaketle sonuçlanacağını belirtmiştir (Russell, 1923: 185-186). Bu sebepledir ki, bilim eğitimde dahi tehlikeleri önleyecek kişiler öğretmenlerdir. Öğretmenler, çocukların tarafsız yargılardan gerçek bilgiye ulaşmalarında kilit taşıdır (Russell, 1923: 262). Buradan anlaşılacağı üzere bilim eğitimi olsa dahi her eğitim modeline irrasyonel öğelerin sızarak insanlık için tehlikeler oluşturması olasıdır. Bundan kaçınmanın ve korunmanın yolu insani değerlerle yoğrulmuş pozitif eğitimden geçmektedir.

SONUÇ

Bertrand Russell, yirminci yüzyıl felsefesinin önde gelen filozoflarından birisi olarak kabul görmüştür. Hem bir filozof hem de bir bilim insanı kimliğiyle yaşadığı döneme ve

ötesine etki etmiş öncülerden olmuştur. Felsefe tarihinde analitik felsefe olarak adlandırılan felsefenin kurucu düşünürlerinden birisi olarak tanınmıştır. Bu çerçevede mantıksal atomizm olarak adlandırılan yani dil-dünya analiziyle realiteye ilişkin en temel doğrulara ulaşmaya çalışan yaklaşımın temellerini atmıştır. Bilim insanı ve filozof kimliği dışında geniş ilgi alanına sahip olan Russell, toplumsal meselelere ilgi göstermiştir. Başta silahlanma, savaş, barış, göç, kültür, toplumsal sınıflar, iktidar, sosyalizm, komünizm, kapitalizm ve eğitim gibi konularda düşünceler geliştirmiştir. Bu düşünceleriyle gerek kendi toplumunu ve devletini gerekse farklı toplum ve devletleri eleştirmek suretiyle ideal toplum ve dünya arayışına girişmiştir. Bu arayış düşünsel ve eylemsel alandaki faaliyetlerini artırdığından hem hapis cezasıyla karşı karşıya kalmasına neden olmuş hem de 1950 yılında Nobel Edebiyat Ödülü'nü almasına imkân sağlamıştır.

Bilim insanı, filozof ve aktivist kimliğiyle düşünceler geliştiren Russell, mantık, matematik ve felsefeden sonra eğitim alanındaki düşünceleriyle dikkatleri üzerinde toplamıştır. Öncelikli olarak felsefeyi bilimin hizmetine sokmaya çalışmış sonrasında mistik ve metafizik felsefeyi gözden çıkarmak suretiyle felsefeyi yeniden kurmaya gayret etmiştir. Felsefenin bilimin ötesinde veya gerisinde değil, felsefeyi bilimle birlikte yol alan unsur olarak değerlendirmiştir. Bu çerçevede mantıksal pozitivizmin ortaya çıkmasına ve gelişimine ortam hazırlayan Russell, olgusal temelde bilimsel düşünceyi önceleyerek birçok alana tatbik etmeye önem vermiştir. Eğitim alanına girmek suretiyle geleceğin dünyasının inşa edilmesinde bilime yeniden öncü rol biçmiştir. Bu çerçevede antikçağdan günümüz dünyasına kadar varlık bulan geleneksel eğitim-öğretim modeline ciddi eleştiriler yöneltmiştir. Geleneksel eğitim-öğretim modelinin temelinde itaatkâr insan ve toplum arzusunun yattığını düşünen Russell, geleneksel eğitimin çocuklar için nihayetinde felaketle neticelen bir süreç olduğunu ileri sürmüştür. Russell açısından geleneksel eğitim sisteminde çocukların özgür ve özgün kişilikler yaratması mümkün değildir. Ona göre, bu durumun panzehri bilim, bilimsel düşünce, bilimsel bilgi ve bilimsel eğitim-öğretimdir. Bilimsel eğitim modeliyle bireyin reel dünyaya ilişkin doğru bilgiler edinmesi, rasyonel düşünmesi ve eleştirel bakış kazanması mümkündür. Bu sebepledir ki, Russell bilim eğitiminin insanlığın güvenliği ve geleceği için vazgeçilmez olduğunu savunmuştur.

Russell'ın geleneksel eğitim modeli yerine bilimsel eğitim modelini getirmesi çağın ruhunu okuması noktasında önemlidir. Özellikle on yedinci yüzyıldan itibaren bilimsel bilginin yaşama her geçen gün daha fazla nüfuz etmesi, bireysel ve toplumsal yaşamada görünürlüğünün artması ayrıca yaşamı dönüştürebilmesi bilimsel bilgiye özel bir önem verilmesini zorunlu kılmıştır. Bu bakımdan geleceğin dünyasının bilim üzerinde inşa edilecek bir dünya olacağını ifade etmek fütüristik açıklama olmayacaktır. Bu sebepledir ki, Russell'ın özellikle eğitim alanında bilimi önceleyen yaklaşımı kanaatimizce doğrudur. Özellikle geri kalmış ya da gelişmekte olan ülkelerde eğitimin odağında bilimin yer alması günümüz dünyası açısından zorunludur. Çünkü bilimsel bilgi güçlüyü daha güçlü, zengini daha zengin, zayıfı daha zayıf, yoksulu daha yoksul yapma kudretine sahiptir. Hatta toplumun yaşadığı coğrafyadaki egemenliği bilimsel bilginin toplumdaki gücüyle doğru orantılıdır. Bu nedenle bilimim tanınması, kabul edilmesi, özümsenmesi ve eğitimin

merkezinde konumlanarak eğitime yön vermesi gereklidir. Ayrıca insanı günümüze getiren yegâne faktör bilim değildir. İnsan dini, sanatı, kültürü, mitolojisi ve felsefesiyle varlığını günümüze taşımıştır. Dolayısıyla hem bilimi göz ardı etmeyen hem de değersel dünyayı gözden çıkarmayan bilim eğitimi gereklidir. Bu dünyada geleceğimizi güven altına almak ve insan olarak kalmak kanaatimizce böyle gerçekleşecektir.

Kaynaklar

Altınörs, A. (2001). *Anlam Doğrulama ve Edimsellik: Austin Üzerine Bir İnceleme.* İstanbul: Alfa Yayınevi.

Cevizci, A. (2002). *Felsefe Sözlüğü.* İstanbul: Paradigma Yayınları.

Çelik, S. (2021). *Analitik Felsefe: Çözümleyici Felsefeye Bir Giriş*. Ankara: Retro.

Cihan, M. (2020). Eğitim Felsefesine Giriş. Editör Mustafa Cihan&Zafer Yılmaz, *Eğitim Felsefesi* içinde (1-19). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Delacampagne, C. (2010). *20. Yüzyıl Felsefe Tarihi.* (Çev.) Devrim Çetinkasap, İstanbul: İş Bankası Yayınları.

Droit, R. (2013). *20. Yüzyıla Yön Veren 20 Büyük Filozof.* (Çev.). İsmail Yergüz, Ankara: Say Yayınları.

Gutek, G. (2019). *Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar*. (Çev.). Nesrin Kale, Ankara: Ütopya Yayınevi.

Jaspers, K. (2015). *Suçluluk Sorunu.* (Çev.). Emre Zeybekoğlu, İstanbul: İthaki Yayınları.

Magee, B. (1998). *The Story of Thought: The Essential Guide to the History of Western Philosophy*. New York: DK Publishing Inc.

Palmer, D. (2005). *Looking at Philosophy: The Unbearable Heaviness of Philosophy Made Lighter.* New York: McGraw-Hill Comp.

Rossi, J.G. (2001). *Analitik Felsefe*. (Çev.). Atakan Altınörs, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.

Russell, B. (1910). *Philosophical Essays*. London: Longmans, Green, And Co.

Russell, B. (1912). *The Problems Of Philosophy*. London: Williams&Norgate Com.

Russell, B. (1915). In Praise of Idleness and Other Essays. London: George Allen & Unwin Ltd.

Russell, B. (1917). *Political Ideals*, New York: The Century Co.

Russell, B. (1923). *On Education*: *Especially in Early Childhood*. London: George Allen & Unwin Ltd.

Russell, B. (1923b). *The Prospects of Industrial Civilizatio*n. London: George Allen & Unwin Ltd.

Russell, B. (1928). *Sceptical Essays*. London: George Allen & Unwin Ltd.

Russell, B. (1929). *Marriage and Moral.* New York: Liveright Publishing Corporation.

Russell, B. (1932). *Education and the Social Order*. London: George Allen & Unwin Ltd.

Russell, B. (1935). *Religion And Science.* London: Thornton Butterworth Ltd.

Russell, B. (1951). *Mysticism and* Logic *And Other Essays*. London: George Allen & Unwin Ltd.

Russell, B. (1968). The Impact of Science on Society. New York: AMS Press.
Russell, B. (1972). *Çağımızın Sorunları Üzerine Düşünceler*. (Çev.). S. Eyüpoğlu & V. Günyol, İstanbul: Cem Yayınevi.
Russell, B. (1996). *Dış Dünya Üzerine Bilgimiz*. (Çev.). Vehbi Hacıkadiroğlu, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
Russell, B. (1996b). *Neden Hristiyan Değilim*. (Çev.). Ender Gürol, İstanbul: İlke Kitap.
Russell, B. (1997). *Dünya Görüşüm.* Çev-Haz Kenan Bıyıklı-Atilla Baysal, İstanbul: EZR Yayıncılık.
Russell, B. (2004). *Bertrand Russell'den Seçme Yazılar*. (Çev.). Rabia Nilgün Aydoğan, Ankara: Dost Kitapevi.
Russell, B. (2004b). *Why I am not a Christian: And Other Essays On Religion And Related Subjects.* London & New York: Routledge.
Russell, B. (2014*). Mutlu Olma Sanatı.* (Çev.). Yunus Sağlamtürk, İstanbul: Say Yayınları.
Russell, B. (2016). *İkarus ya da Bilimin Geleceği.* İstanbul: Bgst Yayınları.